המגפה בפרנא

והפעולות למניעתה

פרקים מיוחדים בקורות דברי הימים בימי המגפה שפרצה בשנת תקצ"א, בימיו של קדוש ישראל מרנא הגאון רבי עקיבא איגר זצוק"ל | מכתבי הוראות, הזהרות ותקנות שנשלחו על ידו, שהצילו יהודים רבים | הצעדים כדי לעצור את התפשטות המגפה סיפור 'אות' ותעודת הכבוד שהניקה לו המלוכה עבור הצלת העם ופרסומו בעיתונות התקופה | הפעולות לשיקום כלכלת הקהילה לאחר קריסתה | בניית בית החולים להצלת נפשות | המאבק עם הרפורמים שניסו להשתלט על ביה"ח | פרק מרתק ומחקר מקיף

מאת: הרב טוביה פריינד

מח"ס 'שלמי מועד'; 'שלמי שבת'; 'שלמי שמחה'

וסדרת ספרי 'מועדים לשמחה' ז' כרכים

על נגיף הקורונה, כבר קראנו מאז חודש כסלו השנה, בידיעות השוטפות ובדיווחי החדשות על מגפה שפרצה בסין, הפוגעת בחייהם של אלפים. אך אם מאן דהוא היה אומר לנו אז, כי בשל אותו נגיף בימי הפורים כבר לא יוכלו להתכנס 100 איש יחד כאן בארץישראל, ויומיים לאחר מכן גם לא מאה, כי אם עשרה איש יוכלו בקושי להתפלל, בריחוק מקום אחד מהשני, ובתי החינוך יהיו סגורים על מסגר ובריח - היינו מסתכלים על המתאר תיאורים אלה כהזזה, כמזומיין ובעל חלומות.

אך לדאבוננו ולצערנו, ככל שעברו הימים, הנגיף התקרב אל מחוזותינו בקצב מהיר, ובלית ברירה הכריזו גורמי הבריאות על שורת צעדים דרסטיים, בהם הזהירו את הציבור בארץ הקודש על החובה לשנות את שיגרת החיים, להקפיד מאוד על היגיינה ולהימנע מכינוסים בני למעלה מעשרה איש. שכן המצב הוא באמת מצב חירום, במלוא מובן המשמעות.

גדולי ישראל שליט"א כבר הביעו את דעתם, כפי שכבר היה לעולמים, כי יש לשמור על כל הוראות הבריאות במלוא הרצינות ובמלוא האחריות הראויה. בבתי כנסת ובבתי מדרש שוחחו על דוגמאות משך השנים, בהן רח"ל ארעו מקרים דומים. רבים הפנו אלומת אור אל מכתבים שכתב מרנא ורבנא, הגאון רבי עקיבא איגר זי"ע, שהריץ שלוש אגרות בימי מגפת החולירע שפרצה בשנת תקצ"א, בהם העלה שורת צעדים שמחויבים לנקוט בהם.

קטעים ממכתבים אלה, הינם מורי הוראה והדרכה למצב בו אנו שרויים, אם כי בחסדי הבורא, המצב בארה"ק שונה מהימים ההם, אולם הנסיבות הן אותן נסיבות.

ביריעה זו נסקר את דברי הימים ההם; נברר למי כתב הגריעק"א את מכתביו; מה היתה ההתייחסות של המלוכה למכתבים אלה; אילו קטעים ממכתבים אלה הביאו להקים ולייסד 'בית חולים'; והמשפט שהיה בעקבותיו, בהם ניצחה התורה - אגרות מרפא.

המגפה שפרצה בזמן מלחמה

בשלהי שנת תקצ"א, פרצה מגפת חולירע קשה ונוראה במלוא עוזה והשתוללה בכל גלילות גליציה, פולין והונגריה, רבים חללים הפילה רחמנא ליצלן ותרב בבתי יהודה תאניה ואניה. לא היו כמעט עיר או קהילה באירופה אשר לא נפגעו מן המגפה המשתוללת ואף שילמו עליה מחיר נפשות כבד, רחמנא לשיזבן. חלל העולם התמלא ביתמות ובשכול ל"ע, וצעקת האומללים עלתה עד לב השמים. כל מי ששפר עליו גורלו ויכול היה להרשות לעצמו לנטוש את עירו ואת ביתו, מיהר לנוס אל ההרים ואל היערות הרחק ממקומות ישוב, מתוך תקוה להינצל מחיידקי המגפה, שהתפשטו ללא מעצור בקרב האוכלוסיה. כל סדרי תבל נשתבשו בעקבות כן, ואנדרלמוסיה נוראה השתררה באותם ימים.

מצבם של החולים עצמם היה קשה מנשוא. האימה הנוראה ספני התדבקות במחלה, הניסה והבריחה כל צל של עזרה מצד אנשי ביתם, שאפילו הם עצמם נמלטים היו ממיטת חוליו של יקירם ותרים לעצמם מקום מחסה ומסתור. כך שלא אחת, נותרים היו החולים האנושים עזובים לנפשם. גם סיכויי ההצלה לחולים שעוד היתה להם תקוה - אפסו בגין כך, שאיש לא העז להתקרב אליהם, ובודאי שלא ניסו להעלות ארוכה ומזור לחוליים הנורא.

המגפה הפילה אימה על כל יושבי ארץ. באותם ימים, החיילים הפולניים יצאו במלחמה נגד החיילים הרוסיים לוחציהם, וקראו להתקוממות לאומית. הרבה דם נשפך בשדות פולניה, ועקב הקרבות והמלחמות נתרוששה המדינה מאוד, במיוחד כאשר מגפת החולירע התפשטה במהירות גם מחוץ לפולניה הקונגרסאית.

גדולי ישראל שליט"א כבר הביעו את דעתם, כפי שכבר היה לעולמים, כי יש לשמור על כל הוראות הבריאות במלוא הרצינות ובמלוא האחריות הראויה.

מעון ביתו של מרא דאתרא של פוזנא הגאון רבי עקיבא איגר זצוק"ל

הצעדים שננקטו כדי לעצור את התפשטות המגפה

באותם ימים הודיע שר העיר פוזנא, שעקבות המגפה נראו בעיר, כי הרשות נקטה באמצעי הגנה נמרצים כדי לנסות לעצור את המגפה. האזרחים מצידם יסדו 'ועד-מפקח', שהוציא פקודות לתושבים ולימדם, איך עליהם לנקוט בכל אמצעי הזהירות, כדי שלא להדבק במחלה, הדרכים כיצד לנהוג בנקיון הגוף והבתים, הזהירות במאכל ובמשתה. הוטלו עונשים על תושבי בית, שנראו בו אי נקיון ואי סדר.

מרנא ורבנא, הגאון רבי עקיבא איגר, הודיע לשלטון העיר, כי הוא מעמיד את עצמו לרשותם, לעזור לפעול נגד התפשטות 'המחלה הנוראה' ויאחז באמצעיהנדרשים להצר את צעדיה מתוך מסירות נפש גמורה. רבינו עצמו נכנס לתוך הפעילות כדי לעצור את המגפה. הוא אף ייסד 'ועד יהודי' למלחמה במגפה. זה היה נוסף על הועד שמינתה הממשלה לפקח על אמצעי הריפוי, הבטחון והזהירות.

בפעולתו הגדולה והרחבה להצלת נפשות ישראל, **השתמש** רבי עקיבא אייגר זי"ע, בכל הדרכים והאמצעים שעמדו לרשותו. תקנות שונות ומועילות תיקן לטובת דלת העם - אלה העניים, שמחמת עוניים ומרודם הם הראשונים לכל מחלה ונגע ולכל מיני פורענויות. את הוצאות ריפוי החולים העניים ופרנסת משפחותיהם הטיל על קופת הקהל ועל האמידים והעשירים, ורבינו ערך מגבית בין העשירים, כשהוא עצמו היה מסובב על פתחי הנדיבים כדי לאסוף כספים לצורכי הדלים והאביונים, והעמיד את הכסף לרשותו של ה'ועד'.

רבי עקיבא איגר מינה 'מפקחים' מטעם הבד"צ בפוזנא, שישגיחו על בתי העניים, שיהיו בתכלית הנקיון. מבית דינו חתם על כרוזים הקוראים לשמירת הבריאות ביתר שאת ולהיזהר מאוד בכל הענינים, לאכול רק מאכלים קלים, הנוחים לעיכול; לשתות רק מים מורתחים ומבושלים; לשמור על נקיונם של כל חפצי הבית, הכלים והבגדים; ונתן הוראות מפורטות על טיב המאכלים המותרים בשעת מגפה. רבינו ביקש מהפקחים שישגיחו, שגם במוסדות העדה ישורר נקיון למופת. והסכומים שאסף בין עשירי הקהל חילק לעניים, כל אחד לפי צרכיו.

בימי הסליחות, משהתקרבו הימים הנוראים שלפני

ר"ה ויוהכ"פ, עמד הגרעק"א והתקין תקנות שונות כדי שלא יבואו לידי דחק בשעת התפילה. בפנקס הקהילה בפוזנא, (המובא בספר 'חיי הגאון רבינו רבי עקיבא איגר', לרבי שאול בלום, תרצ"ז) מובא, שהתקין שהבאים להתפלל בר"ה לא יבואו להתפלל ביוהכ"פ. כל מתפלל עבר בגורל, וידע מתי עליו לבוא. בהיכנסו להתפלל, היה עליו להראות 'כרטיס' - עליו כתוב שמו.

על פי דרישתו, העמידה המשטרה 'שוטרים' במסדרונות בתי התפילה, כדי למנוע צפיפות בר"ה וביוהכ"פ [על כך כתב רבינו בתשובתו, הבאנו אותה בשלימותה להלן]. העולים לתורה קנו 'עליות' ונדבו נדבות בעד העניים. הוא התיר לקצר בתפילות בר"ה, והזהיר שהציבור לא יתעכב הרבה. בשמו הוכרז, שכל אחד מחויב לשתות חמין קודם שילך לבית הכנסת, שכן המנהג בפוזנא היה שלא לשתות כלום קודם התפילה. האיש שירגיש את עצמו לא בטוב, ילך לביתו אחרי ה'תקיעות דמיושב', ויסעד את לבו.

בערב יום הכיפורים אסר להדליק נרות של שמן ושל חלב. דלקו רק נרות שעוה לבנים. עוד ציוה לכבות את נרות השעוה ע"י נכרי בתום תפילת 'כל נדרי', ולהדליקם רק למחרת לפני תפילת 'נעילה'. „לפי שהעת (צריכה) הרחקה יתירה מכל מיחוש בעולם הזה", פסק הגאב"ד ובד"צ: „בשעת הדחק טוב לסמוך על הפוסקים, המתירים בהדלקה ע"י נכרי בשביל ישראל, לצורך מצוה לתפילת נעילה".

בערב יוהכ"פ זה לא ישבו הגבאים עם 'קערות' בחצר בית הכנסת: „הוסכם, שבערב יו"כ הבא עלינו, בל ישבו הגבאים עם ה'קערות' בחצר בית הכנסת. חובה ומצוה, על כל יחידי קהילתנו, לשלוח לכל החברות כפי מסת ידם" (מפנקס הקהילה בפוזנא, כרך ג', עמוד 144).

בתפילות יוהכ"פ ציוה לקצר הרבה, ולעשות הפסקה ארוכה בין תפילה לתפילה. בפקודת הרב, עמד ביום הקדוש משמר רופאים בבית העדה. משמר יוצא ומשמר נכנס, בכל שעתיים. ציוויו ותקנותיו הועילו בהרבה להפחית את התמותה בעיר. 'ועד המפקח האזרחי' הודיע על כך ל'קומיסיה הממלכתית' למלחמה במחלה.

המגפה בעידו של הרב מגריידיץ

מלבד ההוראות שיצאו באותם ימים ע"י בד"צ ק"ק פוזנא, כתב רבינו תשובה מפורטת על האזהרות וההנהגות שיש לנקוט בימים של מגפה. את התשובה כתב הגרעק"א לתלמידו, הגאון הצדיק מגריידיץ, רבי אליהו גוטמאכר זצ"ל.

רבי אליהו זצ"ל, נולד בי"א מנחאב בשנת תקנ"ו בעיר בארעק שבמחוז פוזנא, שהיה אז במחוז שלזונה של פולין. כשגדל, גלה למקום תורה, לישיבה שבקהילת ראביץ, ובהיותו בן תשע עשרה, בשנת תקע"ה, הגיע לפוזנא, לישיבתו של רבי עקיבא איגר, בה שקד על התורה והעבודה והרווה צמאונו הגדול בתורה מתורתו של מורו ורבו, רבי עקיבא איגר ז"ע.

הגרי"ז מבריסק זצ"ל סיפר, בשם נכדו של הגרעק"א, הרה"ק רבי יהודה לייב איגר זצ"ל, ה'תורת אמת' מלובלין, כי פעם בשמחת תורה רקד רבי אליהו עם ספר התורה עד לאיבוד החושים. כאשר נבהלו העומדים סביבו, אמר להם רבי עקיבא איגר: 'אל תיבהלו, התורה מרקדת בקרבו, כי באהבתה ישגה תמיד'. והוסיף ה'תורת אמת': 'אין פלא, כי רבי אליהו נתגלה לפועל ישועות בפוזנא'.

בשנת תקפ"ב נתקבל כרבה של עיירה קטנה במחוז פוזנא - פלעשען, על פי המלצתו והשתדלותו של רבו,

חברי בד"צ דפוזנא תקינו תקנו והורו הוראות. ציור מופלא של רבינו עקיבא איגר זצוק"ל שצייר צייר מומחה בעת שהתהלך רבינו עם דיינו עירו ברחוב העיר דפולין בלוויית שני דייני העיר הרבנים הגאונים, רבי יעקב קאלווארי זצ"ל ורבי משה לאנסבערג זצ"ל

הגרע"א, הוא יסד בה ישיבה גדולה בה למדו ארבע מאות תלמידים, אותם חינך ברוחו הטהורה וברוח רבו הגדול. הוא היה כאב אהוב ורחמן עבור כל בני הקהילה, ושמו יצא לתהילה ברחבי תבל. אורחים רבים התאכסנו בפלעשען, והוא דאג לאכסניה עבורם.

רבי אליהו עמד בקשרי שאלותותשובות ומכתבים עם כל הקהילות הסמוכות וגם הרחוקות. בספרים רבים ובשו"ת רבי עקיבא אייגר, יש תשובות שכתב אליו מורו ורבו בתארים: 'ידידי אהוב נפשי, הרב הגדול והחרוץ והשנון, זית רענן מו"ה אליהו אב"ד פלעשא'... 'ידיד נפשי ומחמד לבבי הרב המופלג חריף ובקי'...

התשובה המפורסמת בענין המגפה

סמוך לימים הנוראים דשנת תקצ"א, כשפרצה מגפת החולירע בכל מחוז פוזנא, לא פסחה המגפה גם על קהילתו, פלעשען. רבי אליהו גוטמאכר פנה אל מורו ורבו, רבי עקיבא איגר מפוזנא, בשאלה כיצד להתגונן בפני המחלה וכיצד לנהוג בתפילות ובסגולות ובהנהגת הבריאות, וכך ענה לו מורו ורבו, הגרעק"א:

בעזה"י, ב' נצבים תקצ"א לפ"ק פוזנא

שוכט"ס וחיים וברכה ע"ע לנפש ידיד נפשי ומחמד לבבי הרב המופלג חריף ובקי חרוץ ושנון זי"ר כקש"ת מה"ו אלי' נ"י אב"ד ור"מ דק"ק פלעשען.

מכתבו הגיעני, בענין תפלה בבית הכנסת, לדעתי זה אמת שהקיבוץ במקום צר אינו נכון אבל אפשר להתפלל כתות כתות ובכל פעם במתי מעט, ערך ט"ו אנשים, ויתחילו כאור הבוקר ואחרי' כת אחרת, ויהי' מיוחד לאנשים אלו באיזהו זמן יבואו להתפלל שם, וכן במנחה. ולומר אחר תפילה ערב ובוקר תהלים איזה מזמורים שיבחר מכ"ת, ואח"כ הנסח 'קל רחום שמך'; 'עננו ה' עננו'; 'מי שענה'; ריהי רצון' אחר תהלים, ולהזכיר בתוכו גם על המלך ידום הדו וזרעו ושריו וכל שוכני ארצו, ולומר בבוקר ובערב אחר פרשת התמיד בצבור כל נוסח פרשת הקטורת 'אתה הוא שהקטירו' וכו', ולומר אח"כ נוסח ה'רבון' הנדפס בסעמדות ביום א' אחר הקטורת. ולחוש שלא ידחקו אנשים יותר מהסך הנ"ל לבא לבית

הכנסת, ואפשר ע"י עמידת שומר מפאליציי [פירוש, שומר מהמשטרה - שוטר] להשגיח בזה, שמאחר שיש כבר כפי המספר, אל יניחו לאחר לבא לשם עד אחר שישלימו הם, תעריכו מבוקשת זה להמאגיסטראט [לרשויות] ושכן נכתב לכם ממני להתנהג כן, ואם יסרבו טוב להעריך להרעגירונג [לממשלה] דפה ובודאי תצליחו אם תזכירו שמי שהזהרתי אתכם שלא להיות קיבוץ גדול בבית הכנסת במקום צר ושיעצתי לכם כסדר הנ"ל, וגם האזהרה באמירת תהלים ולהתפלל גם על המלך י"ה.

יקובץ למע"כ תורתו בעד כל נפש ונפש למקטון ועד גדול, ואף בעד עובר במעי אמו, טשה גדולים פאלניש [פירוש, פולניים, והכוונה למטבע שנסחרה בפוזנא] ומהמקובץ יעשה מכ"ת פדיון נפש, ואם הרצון לשלוח גם לי מזה סך מה לעשות פ"נ אעשה בלב ונפש והמעות תחולק לעניים.

ולהשמר מאוד מלהתקרר, טוב להתלבש כל אחד במפה פלאנעל [סוג בד מסויים] חגור על הבטן. שלא לאכול מאכלים רעים וביחוד גורקען [מלפפונים] ולמעט באכילת פירות ודגים ושתית שכר, שלא לאכול על השובע, וטוב יותר לאכול פעמים הרבה ובכל פעם שלא במרובה. להיות נקי, שלא להשהות טינוף וליכלוך בבית, ובכלל הזה להחליף איזה פעמים בשבוע כתונת מכובס ונקי. שלא לדאוג ולהרחיק כל מיני עצבות. שלא לילך בלילה באויר העיר. בצהרים כשהחמה זורחת טוב לטייל על פני השדה ולשאוב אויר. ולפתוח החלונות בבוקר שיבוא אויר בהחדרים. שלא לילך מחוץ לביתו על ליבא ריקנא, לאכול איזה גרגרים חרדל אליבא ריקנא, וליקח רינדע מן אייבענהאלץ [קליפת עץ אלון]. לשאוב במים ולרחוץ בזה שחרית פניו וידיו. לזלף החדרים איזה פעמים בחומץ חזק וטוב מעורב במי וורדים.

כ"ד ידידו ואוה"נ המברכו בכוח"ט, הק' עקיבא גינז מא"ש

המכתב נכתב ב'איגרות סופרים' סימן כ"ט, ובאגרות רבי עקיבא איגר - אגרת עא. אין צורך להפליג בדברים בדבר האגרת המיוחדת, שקטעים ממנה, לצערנו, אקטואליים גם לימינו אלה.

נציין, כי נהג רבי אליהו כמצות רבו באגרת התשובה, והמאמצים אכן נשאו פרי להפחתת החולי והתמותה ועצירת המגפה. וכמסופר להלן, שהמלך הפרוסי וילהלם, שמע על פעולותיו הברוכות של רבה של פוזנא, הגרע"א, ושיגר אליו מכתב תודה, אותו פירסם לכבודו בעיתון הממשלתי, כאות תודה על פעליו בהצלת בני העיר.

וחזרתי פעם אחר פעם, שבהרגשת מעט מזעיר מענין החולי זו הקאה או שלשול וכדומה, שלא יאחדו דגע אחד, ויקראו מיד להרופא, או להודיע מהר בלי עיכוב לאחד מאנשי קאמיסיאן

מכתבו השני של רבינו הגרעק"א

מכתב נוסף השיב רבינו בשעת המגיפה, ובו הדרכות בעניני תפילה, ועזרה שיעזרו איש לרעהו (מובא באגרות רבי עקיבא איגר - אגרת ע"ג), כתב רבינו לידידו, הגאון רבי משה כ"ץ, אב"ד אנסבאך, מגדולי הרבנים בדורו של רבינו, שנולד בהוכהיים בשנת תק"י לערך, והיה תלמידו של הגאון רבי יוסף שטיינהארט זצ"ל. כיהן כדיין בק"ק פיורדא משנת תק"נ עד שנת תקנ"ג, ואז עלה על כס הרבנות בקהילה קדושה אנסבאך. חיבר את הספרים: 'שפה ברורה' על דקדוק (פיורדא תק"נ); 'ביאור על המכלול' (פיורדא תקנ"ג), נלב"ע ב"א שבט תקצ"ה.

וזה תוכן המכתב ששלח לו רבינו, בעיצומם של ימי המגפה באותה תקופה:

פאזן ב' בשבת כ"ד מרחשון תקצ"ב לפ"ק.

שלום וברכה וכל טוב לידידי, הרב המאור הגדול החריף מו"ה משה כ"ץ נ"י אבדק"ק אנשבאך יע"א.

בל יפלא על שלילת מכתב תשובתי עד כה לכבודכם על מכתבכם אלי, בדרישה וחקירה ממני למצוא תקונים להגן משליטת החולי קאללערא, שנתפשט בעו"ח כמעט בכל מדינה ומדינה ועיר ועיר, ד' ירחם מהרה, תדעו כי לגודל

בית החולים והישיבה 'בית שלמה' שנוסד ע"י רבינו מכספו של ר' שלמה בנימין לאטץ ז"ל, שבצוואתו הורה לתת מכספו למטרה זו. בית חולים זה המשיך לשרת את הציבור עד לשואה האיומה (צילום WIKIPEDYA)

חלישת כחי בעו"ה ורוב טרדות העצומות אשר עלי נלאתי נשוא, ומהנמנע להשיב לכל שואלי בענין הלזה מקרוב ומרחוק, ואחרי באתי מעט אל המנוחה, אמרתי כן אעשה, אערוך מכתב אחד נוסח תשובתי בקוצר אמרים, ואח"ז אקבענו בדפוס (שטיין דרוק) למען אוכל מהר השיב לשואלי ולשלוח הספרים הנה והנה, וזה תוארה:

עדתי, עדה הקדושה דפה ה' עליהם ירחם, עשו כאשר הערתי אותם ליחד לבבם לד' עד אשר לא יבואו ימי הרעה ומורא מפני פחד ד' והדר גאונו, לפשפש במעשים לתקן המעוות לדפוק על פתחי ד' בתפילות ותחנונים, ולומר בקיבוץ יום יום ערב ובוקר וצהרים מזמורי תהילים כפי העת והזמן, אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לשמים, ותמניא אפי, ואח"כ התפילה המיוחדת לאמרה אחר תהילים כנדפס בסדורים, ואם לא אמרו ספר שלם יאמרו בנוסח התפילה 'בזכות מזמורים שקראנו לפניך'. ולהתפלל ג"כ על אדוננו מלך האדיר, ה' ירים הודו, ועל זרעו ושריו ועבדיו וכל אנשי מדינתו. ולומר בצבור יום יום ערב ובוקר אחר פרשיות התמיד פיטום הקטורת וכל הסדר. ולהרבות בצדקה המצלת ממיתה.

ונקבץ ג"כ מנדבי לב סך חשוב, והעמידו לזה אנשים יקרים וספונים בעלי מידות טובות, ונקראו בשם אנשי קאמיסיאן [אנשי ה'ועד'] שיתעסקו בדבר הזה, והעיקר ליתן מזה מדי שבת ושבת סכומים גדולים לעניים וביותר לאביונים, אשר מלפנים היו מפרנסים עצמם בכבוד ומשפיעים לאחרים ונשאו עול הקהילה, ומעת הזה ערך שנה כאשר הוחלה השערודיה בפולין נתמעט הפרנסה מהסרסרים ומבעלי אומנים, והמעט מסחר שם כלה לגמרי על ידי התפשטות החולי רע אשר סוגרו השערים מלילך ולבוא הסוחרים הנה והנה עד שנתרוששו ונתמוטטו כמעט עד ככר לחם, ובמסתרים בכתה נפשם לסבול דוק מבלי לבזות א"ע בפני אחרים, והם, אנשי הקאמיסיאן, יעיינו ויפקחו בסדר החלוקה מדי שבוע בשבוע, ולפניהם יגלו איש ואיש נגעו ומכאובו, ויה' במסתר אצלם לכסות בלבבם מבלי לגלות מזה לאחרים ח"ו.

ענין זה הצלת נפשות ממש, כי בהצר להם מוכרחים לאכול מאכלים גסים אשר לפי משפט הרופאים זה גורם

להמשיך על עצמם החולי רע ח"ו, ולא על עצמם לבדם תמשוך הרעה כי גורמים ח"ו ג"כ רעה לאחרים, כפי טבע החולי זה שכששולטת מתרחבת ומתפשטת ח"ו.

גם על זאת פקחנו עינינו למיחש, שימצאו לפעמים מתי מספר שיקשה עליהם כובד ההוצאה לעסוק ברפואות ולהזיל זהב מכיסם, ועוד בהתחלת הרגשת שליטת החולי בהם יסתמו הדבר מבלי לקרוא הרופא ויתמהמה בזה יום או יומיים עד שיכבד החולי ויהיה אח"כ מעוות לא יוכל לתקן, כאשר ידוע מטבע החולי שתיכף בהרגשת מעט מזעיר מחולי זו, ההכרח למהר לעסוק ברפואות מבלי להשהות אף רגע אחד.

אף לזה הוסכם, שמהקובץ הנ"ל יגתן ג"כ דמי הרפואות, דהיינו הסממנים ושכר הרופאים וכל הצטרכות החולי ומשמשיו לבל יהיו נדחקים להיות נסוג אחור מעסק הרפואות. והזהרתי פעם אחר פעם, שבהרגשת מעט מזעיר מענין החולי זו הקאה או שלשול וכדומה, שלא יאחרו רגע אחד, ויקראו מיד להרופא, או להודיע מהר בלי עיכוב לאחד מאנשי קאמיסיאן ואז ישלחו לו תיכף הרופא לרפאותו בביתו ויתנו לו כל הצטרכותו מקופת הקאמיסיאן עד כי נרפא לגמרי ויהיה בריא אולם.

גם ניתן על ההוצאות קאמיסיאן לכל עני ואביון עירנו פה שהעע [תה] וקאפעע [קפה] ושפיריטוס [ספירט] כחפצם לשפשף בטנם בזה יום יום בעודם בבריאות, גם שכרנו והעמדנו אנשים מיוחדים שהורגלו בשימוש חולאים שיהיו תמיד בקביעות בבית הלאצארעט, בחדר המיוחד לחולי בני עמנו אשר אין להם מקום מנוחה ומורחב בביתם לעניני הרפואות הצריכים לענין חולי זו שימצאו מקום מנוחה בחדר ההוא, והמשמשים יהיו עיניהם ולבם רק לענין ההתעסקות עם החולים, ועוד תיקונים אחרים שונים לתקנת עניים ואביונים.

גם הזהרתי פעמים הרבה באזהרה אחר אזהרה, שיהיו הנהגתם באכילה ושתיה כפי אשר סדרו ואשר שפטו הרופאים להיזהר מזה, וירחקו כמשחווי קשת כאילו הם מאכלות אסורות, ולא יעברו על דבריהם אף כמלא נימא. ובכלל הזה להישמר מכל דבר ודבר, כגון שלא לצאת בשחרית מביתו אליבא ריקנא, וההכרח לשותת חמץ מקודם, והעובר על ציווי הרופאים בסדר ההנהגה חוטא לה' במאוד כי גדול סכנתא מאיסורא, ובפרט במקום סכנה לו ולאחרים, שגורם ח"ו התפשטות החולי בעיר וגדול עונו מנשוא.

והיא שעמדה לנו התפילות והצדקות שגברו עלינו חסדי ד' שלא גברה המחלה כ"כ בעירנו ב"ה, כה יגמור ד' חסדו בעדנו ובעד כל הבוטחים עלינו ומצפים לישועתו, כעתירת ההדיוט הנאנח ומשותתף בצער הרבים...

כה דברי הק' עקיבא בן מו"ה משה גינז

היהודים ידעו, שבזלזול בתקנות הינו מסכן לא רק את חייו הוא, אלא גם את חייהם של אחרים. הודות למאמציו של הרב הראשי הוקמה 'קרן', שאיפשרה לקהילה היהודית לרפא

הפעולות וה'קמעות' להצלת בני ישראל

רבינו היה מחזר על בתי החולים, מבקרם ודואג לשלומם ומצב בריאותם, מאכילם ומשקם ולפעמים גם רוחץ וסך אותם ב'דיו ממש, ויחד עם זאת היה משגיח ומפקח על העניים הבריאים, דואג לכלכלם ברחמים רבים כדי לחשל ולחזק את גופם, שיוכלו לעמוד בפני המחלה.

בעקבות פעולותיו של רבינו, שהתמסר בעצמו להצלת יהודי פוזנא, נתגדלו אחדותיו בעלי מסירות נפש, אשר גבורת נפשם המוצנעת בדרך כלל הזדקפה בימים קשים אלה מלוא קומתה והזדהרה במלוא יפעתה. הללו אזרו כגבור חלציהם, הניחו את דאגת עצמם ושלומם בקרן זוית, ותוך שהם מפקירים לגמרי את בריאותם ואת חייהם, נרתמו לפעול למענם של החולים האומללים והעזובים לנפשותיהם. לא אחת, ספדו בני ישראל לקרבנות קדושים אלה, שמסרו אכן את נפשם והקריבו את עצמם על מזבח העזרה לזולת וסעידת אחרים בחוליים.

מראה כללי של העיר פוזנא, שם פרץ מגפת החולי-רע, ובעבור התקנות של רבינו, נצלו הרבה יהודים

קדושתם והוד גבורתם נותרו לאות ולמופת ודמויותיהם ניצבות כעמודי אש להנחות את עמנו בנתיבות החסד הנאצלות (ראה ב'תל תלפיות', לידידי רבי ישראל חיים דוידוביץ שליט"א, עמוד ס"ח).

רבינו פעל באותם ימים ברוח ובגשם. מלבד ההשתדלויות המעשיות להציל את ישראל, השתדל רבינו בכח עליון. בספר 'רבי עקיבא ותורתו' (לדודי זקני, הגה"צ רבי יוסף ליברמן שליט"א, עמוד קל"ט) הוא כותב, כי גינו, גאב"ד פרעשבורג, בעל ה'דעת סופר' זצוק"ל, כתב: 'אעתיק פה מה שמצאתי בקונטרס הקמיעות מכ"ק זקיני מאוה"ג בעל 'כתב סופר' זצ"ל וז"ל: 'קמיעה זאת נשלחה לידי מדודי הגאון רבי שלמה איגר הגאב"ד פאזען נ"י, המקובלת מאת אא"ז מהר"ע איגר זצ"ל, שנתן בשעת מגפה חולי קאלערא ר"ל' (וע"ע בספר 'שנות דור ודור', ח"ב עמ' ק"נ, אודות הקמע שכתב הגרעק"א באותו זמן).

תקנות הגרעק"א שהצילו יהודים רבים

בעיתונות של אותם ימים, וכך התפרסם גם בפנקס הקהילה (הביאו רבי שאול בלום הנ"ל), שמספר המתים בפוזנא במחלת החולירע היה מצער מאד, אמנם פעולתו זאת הוכתרה בהצלחה ובנצחון, ואחוז המתים במגפה קטלנית זו בין יהודי פוזנא היה, ביחס לתושבים האחרים, קטן מאוד, למרות חיי העוני של חלק גדול מיהודי העיר. הסיבה לכך היתה בעקבות חוקי דתם, בהשפעה הכבירה שהיתה לראשי העדה עליהם, בהדרכתו, נשיאותו והנהלתו המחוכמה של רבם הראשי והנכבד, רבי עקיבא איגר - שלימדם דעת, לידע ולהבין, שכל זלזול קל בזהירות הנהגתם וכן במאכל ובמשתה בשעת המגפה הוא עוון פלילי וחמור יותר מאיבוד עצמו לדעת! שהיהודים מחמירים בזה מאוד.

היהודים ידעו, שבזלזול בתקנות הינו מסכן לא רק את חייו הוא, אלא גם את חייהם של אחרים. הודות למאמציו של הרב הראשי הוקמה 'קרן', שאיפשרה לקהילה היהודית לרפא ולכלכל בעצמה את חוליה העניים. כל זה גרם, שאף מקרה קל של מחלה לא הסתירו, כרגיל, כי אם הודיעו עליו תיכף אל הרופאים, ואם אין מסתירים את המחלה ומודיעים עליה מיד ברגע בואה, מלבד זאת שאינה מתפשטת, הרי שיש אפשרות לטפל בחולה

ולהציל את חייו.

הודעה זו הביאה 'הקומיסיה המלכותית' לפני המלך הפרוסי, פרידריך וילהלם השלישי, והמלך הביע את תודתו העמוקה לרעק"א, באגרת מיוחדת בצורת מכתב, ששלח אל הפרזידנט הראשי לנסיכות פוזנא, פלוטוועל, ותוכנה נדפס בשעתו גם בעתון הגרמני staats zeitung שהופיע בברלין ביום 5 ספטמבר 1831 וזה תוכנה:

נודע לי כי מספר המתים במגפה בין יהודי פוזנא, היה גמוך בהרבה בהשוואה לשאר הערים, והסיבה לכך שרבם הראשי המצויין והחכם לימדם, כי כל זלזול קל במאכל ובמשתה בשעת המגפה עוון פלילי הוא, יותר מאיבוד לדעת, כי בזלזול זה מסכן היחיד לא רק את חיי הפרט אלא את חיי הציבור כולו וכל זה מנע את התפשטות המחלה ואף צמצם את הקרבנות, ועל כך שולח המלך תודה על כך".

הגרע"א מעיד במכתבו (המובא להלן) כי קיבל מהמלך מכתב תודה על כל הנעשה, ואכן הדבר גרם לקידוש שם שמים, בכך שראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליו.

שליח מיוחד, אחד משרי המלוכה הקרובים למלך, הגיע בשבת קודש אל רבינו עקיבא איגר, שקיבל כמובן את פני השר בכבוד. תלמידו של רעק"א, רבי מאיר ברגל, סיפר: 'ביום שבת קודש אחד, בא פקיד גבוה לבית הרב, ובידו כתב סגור בחותם המלך, למסור לרב. הרב האריך במבטו בפני הפקיד, כדי שיבין, שאי אפשר לפתחו בשבת קודש, אז קרע הלז את סגור המכתב, והגישו אל הרב שיראה את תוכנו'.

הגרעק"א הכניס את השר אל חדרו המיוחד, שם לסד וקיבל קהל. משישב השר הבחין כי על שולחנו של הרב מונחת קופסה קטנה ובתוכה הרבה בולי דואר חדשים וכולם קרועים, תמה ושאל את רבי עקיבא לבאר לו את הסיבה, מדוע נמצאים בקופסתו כל כך הרבה בולים קרועים? נענה הגאון רבי עקיבא ואמר לו: 'כי מן הערים הסמוכות פונים אליו כפעם בפעם על ידי שליחים מיוחדים הבאים מהתם להכא לרגל מסחרם. והיות שיש שואלים רבים השואלים את חוות דעתי בענינים הנוגעים לדת ישראל, ואת תשובותי הנני שולח לשואלים עם השליחים המזדמנים כאן. אך כדי שלא לגרום היזק ל'בית הדואר' ולמעט את הכנסותיה של הממשלה, הריני נוהג בכל פעם שאני שולח מכתב על ידי שליח לקנות 'בול' ולקרעו, ושוב אין הממשלה מפסדת כלום מזה שהנני שולח את מכתבי בידי השליחים המגיעים לכאן'. וכשחזר השר לביתו סיפר למלך ולחבריו שרי המלוכה עד היכן מגעת מידת יושרו ותמימותו של הרב מפוזנא, וכולם העריצוהו וכיבדוהו מאוד (שרי המאה, לר"ל הכהן מיימון, חלק א' פרק כ"ב).

הלה נדהם מאזהרת הרב והתנצל, כי מחמת חשש הדהידבקות בכלל לא יוצא מפתח ביתו. אולם בלבו חמתו בערה בו על הרב, משום שדיבר עמו קשות

המאמצים לשקם את הקהילה וכלכלתה לאחר המגפה

עקב ההתקוממות הפולנית והמגפה שפרצה אחריה, שבתו חיי המסחר בפוזנא, שעמדה גם בקשרי מסחר רחבים עם החלק מפולניה שבידי רוסיה. אין יוצא ואין בא בדרכי המקח והממכר. המצב הזה פגע ביחוד ביהודי פוזנא, שבכלל לא היה אז מצבם הכלכלי והאזרחי במצב טוב. קופת הקהילה נשארה ריקה, ע"י ההוצאות היתרות, שגרמה המלחמה במחלה. חברי הקהילה נתדלדלו והעדה ביקשה אמצעים, איך לצאת מן המיצר.

כובד המצב נפל על שכמו של מרנא הגרעק"א, אשר לא מצא לפניו דרך אחרת, כי אם לפנות לידם הנדיבה של יהודי ארצות אחרות. באיגרתו, השניה שכתב באותם ימים לבני קהילות חוץ לארץ, מתאר רעק"א את המצב העגום של יהודי פוזנא. בשפה נמלצה הוא פונה אליהם בבקשה ודורש מהם עזרה - וכאלו הוא מצטדק, בדפקו על דלתות נדיבים:

וכך העלה בקולמוסו אגרת, אשר נשלחה בערב יום

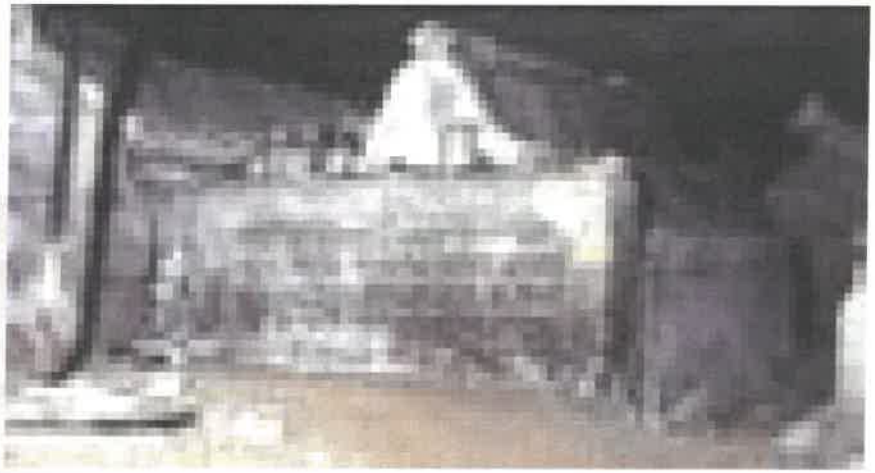

ציונו של סבו של רבינו בבית החיים בפרשבורג שלפני המלחמה

כיפור לק"ק המבורג, לונדון, אמשטרדם, בעת שהחל הנגף, מחלת חולירע, להכות בקהילתו, בערב יום כיפור תקצ"ב:

כבוד ה' יהיה חופף עליכם, ראשיכם, שבטיכם וזקניכם, תראו שמחות וגיל במחוגת משפחותיכם, ברכות שמים מעל יריקו כל טוב במעונותיכם, ה"ה הקצינים, הנגידים, המפואדים לשם ולתהלה, מנהלי עדת ישורון ק"ק... ובראשם אדונם הרב...

מאת מגידי חדשות (צייטונגען) שמעתם, כי החלירע בעוה"ר מועף ביעף אלינו וקונן פה עירנו, העלתה באשה וצחנתה בקרייתנו, הנה היא הורגה הרוגים וברגזה רחם בל תזכרה, כוסה בידה, חמר מלא מסך ותגר מזה. ערכה שולחנה, טבחה טבחה והקדישה קרואי', אדי העבים מלאו סף רעל, והמה כאשר ירדו לארץ לא ישובו עד אם כלו לאכול, בכל אשר תפנה מות ומשחית תריק, מדי עברה הכל תקח, גם שב גם ילד לא מצאו מנוח, שוד ונחזומיה אכזרי הוא.

הנה החלירע הזאת לשוד ולכפן (ת)צחק, כי היא יורדת חדרי בטן, אם הוא רק ואין בו המחלה הזאת לא אמרה הון, כי אם אך נפש אחת היתה לה לשלל לא תשקוט ולא תנוח, עדי גם מגרת בית המת היתה לה למנה, טורפה, ורומסה ואין מציל, אין מחסר, לתרעלתה, אין מגן לפני כלי משחיתה וכלי מפצה לא ידעו שבעה...

ולזאת אזרו בי בני קהלתי מחגיהם ולא חסרו מלהביא לבית איש ואיש נדבתו, כיד ה' הטובה עליהם. זכרה להם אלקים לטובה להיות ניזונים עניי ודלי עמנו פה, ובעה"י עלתה ארוכה לשבר בת עמנו. ישמח לבי ותגל נפשי בישועתם, כי הפליאו לעשות יחידי קהילתי, אשר הטיבו עם עניי עדתי בימים ההם, ואעידה לי עדים נאמנים על זה מכתב התודה, הלוטה פה, אשר נשלח הנה מאת מלכנו יר"ה, אשר חיים ברצונו הטוב, בהגידו לתבל כמגידי חדשות שמחת לבו על כל, אשר נעשה פה בעדתנו עם העניים האומללים, להחיות ברעב נפשם ולהפך בעדם, מבלי נתון לבוא המשחית במכון שבתם. אך ארכו הימים, וכשל כח הסבל להעניק עלי קציני עדתי כל הימים; אשר המחלה הזאת תסוב בקרייתנו, כי אך עליהם לבדנה יעמוס המשא הזה על שכמם, כי גם מהמה נאצלה ברכה זה כמה, בטרם החל פה הנגף. זה תשעה חדשים, אשר אנשי פולין רומי קשת, הפכו ביום קרב עשתונותיהם, היה המסחר רתוק בזיקים בנו וביניהם, כי המדינות

נסגרו מבוא ומצאת, ובזאת נשבר מטה לחם, כי לחמנו הם, וממנו נאכל כקטן כגדול... לכן אמרתי, אלכה לי אל הגדולים, ליראי ד' ולחושבי שמו, לדבר על לבם ולהודיע להם את כל זאת... והנה עתה בא העת, כי מפיץ עלה העיר, נצור מצורה, הכל עצור ועזוב, ואנחנו לא נושענו...

נא אחי תנופף לעני עירנו ברכת ידכם, הביאו לרש פרי טובת לבבכם, ממרחק תביאו לחם תנופה. היו להם מחסה ומגן. פרשו כנפי חסדיכם עלי הדלים, מאין עוד להם מקום פנות ימין ושמאל. נדבת טובת לבבכם תעלה לרצון כתפוח בעצי היער וכשרון בערבה...

כחפצכם וכחפץ ידידכם, הק' עקיבא גינז מא"ש

חתנו ה'חתם סופר' מבקש מחותנו להשפיע על ערים אחרות

ראש ממלכת הסופרים, חתנו של רבינו, הגאון רבי עקיבא איגר - רבינו ה'חתם סופר', כתב כמה תשובות בהלכה אודות המגפה שפרצה בשנת תקצ"א (ראה חת"ס בתשובות, ח"ו סימן כ"ג, הועתק בהגהותיו לשו"ע סימן תקע"ו). וכן כתב כמה מכתבים לחותנו הגרעק"א (נדפסו

צורת קדשו של רבינו ז"ע בשמירה לבית

בקובץ 'כרם שלמה', אייר תשל"ט, שנה ב' קו' ו'; וראה גם דרשות 'חתם סופר' כרך א' דף ס"א ע"ג, באמצע הדרוש משנת תקצ"א, ובהגהות 'שער יוסף' מתחת לקו) ובא"ד כתב: שלשום, היינו ביום ב' ט"ז תמוז, ובאותו יום עצמו כבר ענה להגאון רבי שלמה קלוגר וכך כתב:

"הגיעני מכתב תשובה א' מבראד מהגאון מו"ה שלמה קלוגר, ושם נאמר כי תל"ת שמה שקטה המגפה והרויח ה' להם, אך במשך ה' שבועות מתו קרוב לאלפים ת"ח יראי שם רח"ל, ומשארי ערי גאליציה קבלתי מכתבים וכולם מבקשים ממני שאעורר לב מורי חמי הגאון [רבי עקיבא איגר] נ"י להתפלל בעד שארית הנמצאה ומסתמא גם לו הגיעו כתבי' כאלו, מ"מ לא אמנע מה שבכחי לעשות" וגו', עכ"ל.

גם באיגרות סופרים ח"ב מכתב י"ז, נדפס מכתב מהחת"ס, מיום ג' תמוז בפישטיאן, וכותב שם: "תמול הגיעני מכתב מגאון א' מגאליציע בוכה ומתאונן על התפשטות החולי קאלרא רח"ל, ובפרט במקהלות קדושות לבוב ובראד וכבר רבים שמתו ר"ל, וביקש ממני להרבות תחנונים בעד שארית הנמצא" וגו', עכ"ל. (וראה קובץ תשובות חת"ס, מילואים, סימן נ"ז; וראה עוד בענין זה בדרשות חת"ס ח"ב דף שפ"ו טור א' ד"ה גם; ובתשובות חתם סופר חיו"ד סי' של"ד, מיום ב' ט"ו כסלו תקצ"ב, אודות בית הקברות שניתן ליהודים לקבור שם המתים במגפת קאלרא ר"ל וכו').

פדיון נפש בבראד

לא לחינם ביקש הגאון רבי שלמה קלוגר מרבינו ה'חתם סופר' שישפיע על חמיו, הגרעק"א, שיתפלל בעד שארית הנמצאה, שכן מגפת החולירע פקדה קשות את העיר בראד, רבים חללים הפילה וכמעט אין בית אשר אין בו מת, רבים היו כלואים בביתם מחשש הידבקות במצב כזה, היה מעמד העניים קשה שבעתיים, כי ביתם ריק ואין לאל ידם להושיע במאומה. אם כי המרא דאתרא, הגאון רבי שלמה קלוגר, לא חת מפני המגפה, ועמד לימין אביונים להושיעם ממצוקותיהם, שם לילות כימים להשגיח על כל דבר ודבר בהקלת מצב החולים.

אחד הסיפורים המרטיטים מהימים ההם, היה בענין

ציונו של רבינו שחודשה מחדש לאחר המלחמה

תכריכי המתים, שהיה מצרך מבוקש, רחמנא ליצלן, ומשום כך עלה מחירם למעלה ראש, התכנסו ראשי הקהל וגמרו ביניהם, שהמתים העניים ייקברו מעתה במלבושיהם בלא תכריכים. כשנודע הדבר לרבי שלמה קלוגר הזדעזע, ורע היה לו שייעשה בזיון גדול לעניי ישראל, תיכף ומיד נחפז לבית גביר אחד מראשי הקהל, שהיה מידידיו ומיטיביו הקרובים ביותר, אשר חשד בו כי ידיו במעל, דיבר עמו קשות והזהיר אותו כי לא יועיל הון ביום עברה וישמור את עצמותיו מפני המגפה, אם יתן ידו לנבלה זו.

הלה נדהם מאזהרת הרב והתנצל, כי מחמת חשש ההידבקות בכלל לא יוצא מפתח ביתו. אולם בלבו חמתו בערה בו על הרב, משום שדיבר עמו קשות, וכאשר יצא הרב מביתו, הלך אחריו מזכירו של אותו גביר ופנה אליו בלאט: מדוע דיבר רבינו דברים קשים כגידין לאיש חסדו ומיטיבו אשר כל עמודי העיר נשענים עליו, וביום שיצטרך למי יפנה הרב לעזרה? השיבו הרב: 'ה' לי ולא אירא, עיני תלויות רק אל ה' יתברך שלא יסיר השגחתו מעלי'.

בלילה ההוא נדדה שנת הגביר, והחל להרגיש כאבי בטן עזים ויתחלחל מאד. הבוקר אור ושלח את מזכירו שיפייס בשמו את הרב ויבקשו שיבוא נא תיכף לבקרו. לאחר התפילה סר אליו הרב, הגביר קיבלו בסבר פנים יפות והבטיח שישתדל בכל כוחו שיקברו את העניים בתכריכים, ולשם כך תרם במקום אלפיים רובל, וזאת נוסף על פדיון הנפש שמסר לרב להסיר קפידתו מעליו. בו ביום הלך רבי שלמה ודפק על פתחי נדיבים להתרימם למטרה זו. לאחר זמן קצר אמר ה' למשחית הרף והמגפה נעצרה (מובא ב'תולדות שלמה').

בית החולים שהקים וייסד הגרעק"א

לאחר המגפה, משראה רבינו עקיבא איגר את נחיצות הדבר בייסוד בית חולים מקומי, שיתן מענה לתושבי המקום, נתעורר רבינו לבנותו ולייסדו.

הנה"צ רבי נתן גשטטנר, בספר 'שיחות מלוה מלכה' (חלק ב', תשריחשון עמו' כ"ה) מספר: בפוזנא היה יהודי גביר, שבימי זקנותו ביקש לעשות דבר חשוב ונכון, וכתב בצוואתו שהוא נותן לרבינו סכום עצום של ששת אלפים גולדין שיעשה עמהם כפי הבנתו. רבינו השתמש בכסף זה לצורך בניית בית החולים, ובנו שם גם חדר התבודדות בשביל רבינו, ובכל עשרה ימים התבודד רבינו בחדר זה כל היום. ורבינו השתמש רק ברוב הכסף לבניית בית החולים ומקצת הכסף השאיר להלוואות ורווחים לטיפוח והרחבת בית החולים.

בית החולים עמד על תילו עד לתקופה האחרונה, בימי המלחמה. כעבור כמה שנים מאז בנייתו, ביקשו ראשי הקהל לקחת את הנהלת בית החולים לרשותם, שהם ישלטו עליו, אבל רבינו, ביודעו שהם אינשי דלא מעלי, לא הניח להם לעשות כזאת, והם קראו את רבינו למשפט אצל המלכות, וטענו שכל עניני העיר צריכים להיות תחת בעלות הקהילה בלבד, וע"כ אי אפשר ליתן לכל אחד להיות 'בעל הבית' על ענינים השייכים לרשות הרבים. אבל רבינו הוכיח להם מצוואת הגביר, שהכסף שייך לו לבדו, לעשות בו כרצונו הטוב, ואין זה דבר השייך לגוף הקהילה וכדומה. ואכן רבינו יצא זכאי במשפט ובית החולים המשיך להיות תחת בעלותו הפרטית של רבינו עד ליום פטירתו.

רבינו ניצחם בערוב ימיו

מיהו אותו גביר שתרם לרבינו את הכסף לבניית בית החולים? ומי הם אותם מחוצפים שתבעו בעלות על ביה"ח ויצאו נגד רבינו בערוב ימיו? ואיזה משפט התקיים עם רשעים אלה שרבינו ניצחם?

בספר 'חיי הגאון רבינו רבי עקיבא איגר' זמנו, חייו, פעולותיו וערכו לדורות, ש"ל במלאות מאה שנה לפטירת רבינו, ע"י רבי שאול בלום ז"ל, מובאים פרטי הדברים וכך הוא מתאר:

,העולם איננו שופט נאמן על מעשים טובים'. גם פעולותיו של רעק"א לא העריכו בכל מלוא ערכם. על שלטון העדה בפוזנא שבזמן ההוא, נופל צל. הוא גרם לרבה ומורה הגדול שברון לב, וזה על לא דבר ועוד לעת זקנתו! יצר השלטון חזק הוא יותר מדי באדם ומעביר אותו על דעתו. הרוחות החדשות, המנשבות מבחוץ, שינו לאט לאט את פני פוזנא היהודית עוד בחיי רעק"א, אלה היו מרשיעי ברית מתנועת הרפורם שהתכוונו לפגוע בתורה הקדושה.

אל הגה הנהגת העדה התקרבו אנשים, שרצו לתת פנים חדשות לחיים היהודיים הישנים. הם ידעו את השפעתו הרוחנית האישית של הרב, ידעו, שהעם ישמע בקולו לכל אשר יצוה, הלא גם הם הכירו בנפשם גודלו ורום ערכו, ידעו - אבל עשו את עצמם כלא יודעים. בתוקף היבחרם בשלטון העדה, שאפו, שיידע הרב שהינו רק פקיד הקהל, אמנם פקיד גבוה, אך כפקיד עליו לציית להם...

וזה הדבר: לא היה עוד לקהילת פוזנא ביתחולים לעצמה. והורגש צורך גדול לייסד מוסד זה. היה צורך גדול בעוד ביתמדרש אחד. זה, שבו למד רעק"א עם תלמידיו, נעשה צר מהכיל את כל תלמידיו הרבים. אחד מהחשובים שבעדה היה אז רבי שלמה בנימין לאטץ. כשחלה והרגיש שקרב קיצו, ביקש לדבר עם הרב. כשבא אליו דיבר על לבו, שיפריש עזבון של ששת אלפים גילדן לבנין בית חולים וביהמ"ד. המנדב החולה מילא את רצון רעק"א. כתב צוואה, והתנה במפורש, ש'בהסתמכו על דתיותו הגדולה של רעק"א, תורתו וישרותו' - מייפה הוא רק אותו - 'לייסד בכספי העזבון הזה את אותן המוסדות שהוא, רעק"א, מוצא לנחוץ. הנחלתם תעמוד לרשותו של הרב... רצונו של רעק"א הוא רצוני' - הדגיש המנדב.

רבי שלמה בנימין התנה עוד תנאי, ששתי שלישיות העזבון מוקדשות ליסוד 'בית חולים'. בטרם נסתלק הנדיב, אמר במעמד הרב, שאין לשלטון העדה שום דין קדימה, להפיק תועלת מן המוסדות שיווסדו ואין לפרנסי העדה הזכות להתערב בהנהלתם.

לאחר פטירת המנדב, קיבל מורנו הגרעק"א את כל סכום העזבון. גם הרשויות נתנו הסכמתם לזה. חתן המנות הוסיף עוד חמש מאות וחמישים גילדן, בכסף הזה קנה רעק"א בגין של שתי קומות. משני צידי הבית, הפונים לעבר החצר, עמדו עוד שני בנינים. באמצע החצר היה גן. בשלושה עשר חדרים נערך בית חולים.

חציו השני של הבית נקבע לביהמ"ד; ונבנה אולם גדול מיוחד לתורה ותפילה, הבית נקרא על שם המנדב: 'בית שלמה'. מדורם של כל אלה עלה בהרבה יותר מכפי כספי העזבון. רעק"א הוסיף, בשעורין, מכספו הוא, אם כי היה מחוסר ממון. ובעצמו תיקן תקנות מפורטות בשביל הנהלת שני המוסדות.

מאות חולים מן הסביבה מצאו בו את בית רפואתם השלמה. התשלום עבור השהיה היה מינימאלי, העניים נרפאו ונתכלכלו בו בהונם. משק הבית היה מסודר באופן מופלא,

מאות חולים מן הסביבה מצאו בו את בית רפואתם השלמה. התשלום עבור השהיה היה מינימאלי, העניים נרפאו ונתכלכלו בו בהונם. משק הבית היה מסודר באופן מופלא, שיוכל להתקיים בלי שום תמיכה מקופת הקהילה. סידור זה לא ישר בעיני שלטון העדה. הוא מצא כאן מקום להראות את תוקפו. ועל סמך 'חוק היהודים' משנת תקצ"ג, יפה היה כוחם של העדה להעמיד תחת חסותה ופיקוחה את כל מוסדות הציבור היהודיים

שבתחום עיר פוזנא. ואת הזכות הזו דרש שלטון העדה, כדי לשלוט בשני המוסדות הללו החדשים שייסד רבינו.

בי"ח לכלל החולים מאהב"י ולא רק לבני פוזנא

נאמניו של הגרעק"א טענו, כי לא היה יכול לנטות אף במאום מרצון המנדב, שאין לשלטון העדה שום זיקה וזכות להתערב בעניני הנהלת בית זה. כראות השלטון, שרעק"א עומד על דעתו ואין להסוותו, פנה בקובלנה אל רשויות המלוכה על סמך החוק משנה הנ"ל. בקובלנה זו לא התביישו אנשי השלטון לטעון, כי השגחתו הראשית של הרב אינה מביאה תועלת לבית החולים, ורב בה הפרוץ על העומד. בחוצפתם לא נמנעו מלהאשים את הרב בטענה זו, שמשתמש הוא במוסד ביה"ח שלא כדת... דורש הוא בתוקף מכח החוק הנ"ל את ההנהלה הראשית בביה"ח. ובעיקר הטענה, שתקופח בו זכותם של חולי עיירות אחרות המגיעים להתרפא בו, יען שבית החולים מיוחד הוא אך ורק לחולי העיר, ואם לא

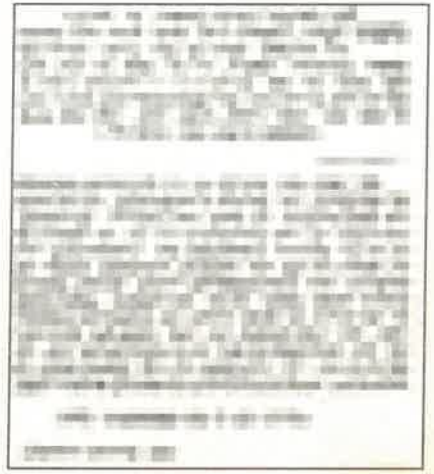

נוסח המכתב ששלח המלך פרידריך וילהעלם אל רבינו לאחר המגפה, לאות תודה וכבוד על כך שהתקין תקנות ופעל פעולות למנוע את המגפה, אותו פרסם כם בעיתון הממשלתי בברלין

תמלאנה משאלותם, אומרים המה לייסד בי"ח אחר. דוברי השלטון דרשו למשול בכספי המנוח רבי שלמה בנימין לאטץ, שלא היה כבר בין החיים. תחילה נטתה הרשות אוזן קשבת לשלטון העדה, ודרשה מרעק"א, שיגיש לה את ספר התקנות.

במקביל נשלח לביה"ח מבקר, שיבחון על אתר אם אמת הדבר, שהמוסד איננו מתנהל בסדר. המבקר, שבדק כל דבר גדול וקטן, הודיע לאנשי הרשות, ש'במוסד הזה שורר סדר למופת', וכי בשיחתו עם החולים שמע מהם כי הינם שבעי רצון. טעם וסדר יש בכל ענפי משק הבית, ויש לנזוף בשלטון העדה על הקובלנה שלו'.

יהודי פחנא החרדים לדבר ה' ולכבוד רבם הגרעק"א, הרגישו בעלבון הדבר, אבל מורם הגרעק"א הורה להם להבליג. בכתב ארוך שהגישו לרשות, ביארו ותיארו את כל נושא ביה"ח, הראו על החוקיות המשפטית שבתקנותיו, ועל רצונו המוחלט של המנדב המנוח ועל צדקת רצונו. בדברים מתקבלים על הדעת תיארו את עמדתו הרבנית של הגרעק"א ועל הכרתו העמוקה, שמנהיג ונושא את כל עניני המוסד כדין. הגרעק"א התבטא אז: 'כאב לי מאוד להגיד, שהם, מורשי הקהילה העומדת להשגחתי, מסרו דברים קלועים מן האויר ובאו בדברים, שהינם נגד הכרתם הם... אמנם, מוחל אני להם בכל לבי, אך צר לי מאוד, שהכרתי אצלם רפיון כזה'.

שלטון העדה לא הכיר בטעותו ובמעשהו החמור, ועשה מעשים בעקיפין אצל הרשות והשתדל לקבל את הזכות לשנות את תקנות המוסד, וחשבו להשתלט על הנכסים כשהרב כבר לא יהיה עוד בין החיים... הדבר נודע לרבינו, והוא יצא מגדרו בדברים חוצבים לתקוף את ההצעה הנועזה הזו. בחסדי שמים השלטון קיבל את הדברים, ובית החולים המשיך לפעול שנים רבות, עד המלחמה העולמית.

לצידיו היו בתי המדרש 'בית שלמה' ובית מדרשו של רעק"א. שם היה גם בית עקד הספרים שלו שהכיל כאלפיים ספרים, רבים מהם יקרי המציאות, מדפוסים ראשונים. על ספרים אחדים כתובות בשוליהם הערות רבות, שכתב רעק"א בעצמו, וגם הערות של בנו, הגאון רבי שלמה איגר, ומבתי מדרשות אלה יצאה תורה לכל בית ישראל.

בסיום היריעה נציין, כי רבות סופר על מגפת החולירע